

MĂRTURII INEDITE DESPRE EXILUL LUI MIHAIL FĂRCĂȘANU

Dorina Tomescu

Mihail Fărcășanu a fost o personalitate bine cunoscută în exilul românesc anterior epocii ceaușiste. În țară fusese avocat, publicist, scriitor și președinte al Tineretului Național Liberal în perioada 1937-1946. Articolele și lucrările sale precum: *Monarhia socială* (1940), romanul *Frunzele nu mai sunt aceleași* (apărut în 1946 și semnat cu pseudonimul Mihail Villara, premiat de Editura Cultura Națională) sau volumul *Scrisori către tineretul român* (interzis în 1946, la scurt timp de la apariție), anunțau un cărturar de mare vocație¹. Opera sa a fost însă întreruptă brutal și condamnată la uitare, datorită activităților politice desfășurate de autor.

Mihail Fărcășanu s-a născut la 10 noiembrie 1907 în București., ca fiu a lui Gheorghe și al Mariei (Vasilescu). Provenea dintr-o familie de boieri de țară, care se trăgeau din Popa Stoica din Fărcaș, căpitan al lui Mihai Viteazul, oameni cu moșii întinse în Vâlcea și Romanai². Tatăl și bunicul, Iorgu Fărcășanu, oameni foarte cultivați, studiaseră dreptul. Mama tatălui, Eva Sheldon, era englezoaică de origine. În afară de Mihail, în familia Fărcășanu mai erau doi băieți: Paul (adoptat de mătușa sa Constanța Fărcășanu Zotta, sora tatălui și de soțul acesteia, generalul Paul Zotta) și Nicu, precum și două fete: Margareta căsătorită Bottea și Mia căsătorită Lahovary.

În perioada 1927-1931, Mihai a urmat cursurile Facultății de Drept a Universității București, iar în anii 1935-1938 s-a specializat în studii juridice în Germania. Doctoratul îl obține la Universitatea Friedrich-Wilhelm din Berlin, în anul 1938, și, tot în același an, se căsătorește cu Pia Pillat (fostă doamnă Arapu), fiica scriitorului Ion Pillat³.

A lucrat ca avocat în Contenciosul Partidului Liberal (Dinu Brătianu) și ca director al cotidianului „Viitorul”, oficiosul P.N.L. În paginile acestui ziar, publică numeroase articole consacrate problemelor și evenimentelor din viața politică a țării. Deși a condus „Viitorul” doar 6 luni (29 august 1944 – 18 februarie 1945), Mihail Fărcășanu s-a angajat într-o vastă campanie de presă în favoarea instituțiilor democratice, a drepturilor și libertăților individuale. Profund atașat ideilor liberalismului, omul politic Fărcășanu spera că, după ororile războiului, democrația va reintra pe făgașul normal.

Reales președinte al Tineretului Național Liberal în septembrie 1944, la propunerea istoricului Gheorghe Brătianu, și membru al Delegației Permanente a P.N.L., va activa în consens cu idealurile țării⁴.

---

¹ Mihail Villara, *Frunzele nu mai sunt aceleași*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și tabel cronologic de Adrian Angelescu, București, 1997, p. XXXVIII.

² Muzeul Național de istorie a României, (M.N.I.R.), donația 2007/ 6 din 2004.

³ Mihail Villara, *op. cit.*, p. XXXIX.

⁴ Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989*, București, 2003, p. 310.

În noiembrie 1945, a fost unul dintre principalii organizatori ai manifestațiilor anticomuniste din București⁵. Căutat de poliție pentru a fi arestat, se ascunde pe la prieteni (în casa scriitorului Ionel Teodoreanu din București sau a Piei Alimănișteanu de la Predeal), în timp ce pe ziduri și pe tramvaiele din capitală au apărut afișe cu lozinci care cereau „moarte lui Mihail Fărcășanu, dușmanul poporului”⁶.

În toamna anului 1946, soții Fărcășanu, împreună cu un alt liberal, Vintilică Brătianu (1914-1994) părăsesc țara clandestin, cu un avion militar, de la Caransebeș, pilotat de Matei Ghica Cantacuzino. Lovit de artileria antiaeriană și urmărit de avioane de vânătoare, deasupra orașului Niș, avionul fugarilor reușește să aterizeze forțat pe un aerodrom din Italia (Bari)⁷. Sunt acceptați și primiți de o formație a armatei engleze, în găzduirea căreia au stat câteva luni. Aici îl cunoaște Pia Pillat pe Anthony Edwards, medicul Campusului Militar, care peste 10 ani va deveni soțul ei⁸.

În iarna anului 1947, locuiesc la Roma unde au făcut eforturi mari pentru a-și câștiga existența. Pia a avut grijă o perioadă de copiii unui cuplu bogat. Interesant este că Dinu Brătianu le recomanda într-o scrisoare celor doi fugari să nu plece în America, deoarece era costisitor și greu de revenit în momentul în care se va produce „schimbarea” și va fi nevoie de Mihail în țară⁹. Din păcate, singura schimbare produsă în România, în care să fie implicat Fărcășanu, a fost procesul conducătorilor și membrilor organizațiilor de rezistență anticomunistă, din 11-18 noiembrie 1946, în care a fost condamnat, în contumacie, la muncă silnică pe viață. Din cei 91 de inculpați în proces, 28 primiseră condamnare la muncă silnică, printre aceștia fiind și amiralul Horia Măcellariu, Vintilă V. Brătianu (Vintilică), Horia Comaniciu ș.a.¹⁰.

Peste câțiva ani, familia Fărcășanu rămasă în țară a suferit teroarea comunistă. Astfel, Nicu Fărcășanu, membru P.N.L., fost decan al Baroului de Avocați Timișoara, este arestat în 1952, trece pe la Canal și prin alte închisori, până în 1964, când este grațiat. Paul Zotta, inginer chimist, este arestat în august 1952, și, în decembrie, moare la Canalul Dunărea-Marea Neagră, în Colonia de muncă Peninsula-Valea Neagră. Ionel Fărcășanu, unchiul lor, jurist cu doctoratul la Paris, fost prefect de Ismail, deputat P.N.L., este arestat și moare în închisoarea de la Văcărești în 1953. Ion (Bebe) Zurescu, fiul natural al lui Ionel Fărcășanu, ziarist, membru P.N.L., moare în detenție în 1954¹¹.

Detalii interesante referitoare la viața și lumea exilului, în care a activat omul și politicianul Mihail Fărcășanu au ieșit la iveală din corespondența acestuia cu soția, achiziționată recent de Muzeul Național de Istorie a României. Scrisorile

⁵ Vasile C. Dumitrescu, *O istorie a exilului românesc*, București, 1977, p. 299.

⁶ Cornelia Pillat, *Exilul lui Mihai Fărcășanu*, în „România Literară” nr. 7, din 20-26 februarie, 2002, p. 12-15.

⁷ Florin Manolescu, *op.cit.*, p. 310.

⁸ Cornelia Pillat, *art.cit.*, p. 12-15.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Coordonator Dinu C. Giurescu, *Istoria României în date*, București, 2003, p. 484.

¹¹ M.N.I.R., donație 2007/7 din 2004.

expediate în anii 1947, 1948, 1955, 1965, sunt mărturii importante pentru cunoașterea exilului românesc.

În perioada cât a stat în Italia, Mihail Fărcășanu a luat legătura cu alți politicieni români, ajunși în Occident. Călătorește mult prin Europa și este foarte apropiat de generalul Rădescu, pe care îl întâlnește în septembrie 1947, la Lisabona. Între timp, Pia, obosită de incertitudini și lipsuri (deși ea insistase ca Fărcășanu să părăsească România), pleacă la Paris. Într-o scrisoare trimisă la 14 septembrie 1947 din Lisabona, Fărcășanu îi povestește soției cum a decurs întâlnirea cu generalul Rădescu: „Am și avut două lungi întrevederi cu Rădescu și am găsit toată înțelegerea. Vom putea lucra foarte bine cu el, este destul de hotărât și felul lui de a vedea lucrurile pare foarte rațional. Americanii l-au <<adoptat>> cu totul, îl consultă ori de câte ori e vorba să ia o hotărâre privitoare la români etc. Am vorbit cu el principial și chestiunea vizelor noastre pentru America. E gata să ne dea concursul. (...) Rădescu nu va pleca prea curând în America. Acum învață englezește și secretarul lui (în care am descoperit un vechi prieten) îmi spune că e foarte <<tare>> la gramatică! (...) Ideea lui este că un jurnal constituie o mare necesitate pentru propaganda noastră și mă vede pe mine cel mai indicat să mă ocup de acest lucru”¹².

Câteva zile mai târziu, Mihail Fărcășanu merge în Franța, unde se întâlnește cu Constantin Vișoianu, Niculescu-Buzești, Raul Bossy, cu care discută problema exilului. El se plânge că nu are bani să ajungă în America¹³.

Sosirea Regelui Mihai și a Reginei Elena la 5 ianuarie 1948 în Elveția, obligați să ia calea străinătății printr-o abdicare forțată, a pus cu stringență problema unificării exilului românesc. Reprezentanții partidelor politice se grăbesc să ajungă la Rege, care se afla la hotelul Beau Rivage din Lausanne. Însuși Fărcășanu va fi primit în audiență, eveniment descris într-o scrisoare din 19 februarie 1948. După o așteptare de câteva zile (Regele se afla la Davos), timp în care se întâlnește cu Matei Ghica Cantacuzino, generalul Rădescu, Niculescu-Buzești și Caranfil, Mihail Fărcășanu este primit de Rege la 18 februarie: „Am stat de vorbă cu el mai mult de o jumătate de ceas și s-a purtat foarte cordial.(...) A fost extrem de deschis cu mine și am impresia că s-a simțit destins și <<confortable>>. Va veni în curând la Paris și de acolo va pleca în America”¹⁴. Același episod este povestit cu lux de amănunte într-o altă scrisoare, din 25 februarie 1948. În audiența acordată de Rege, generalul Rădescu „venise cu formula: menținerii grupării de la Geneva¹⁵ și constituirii unui comitet provizoriu, format din el, Gafencu și Buzești – ceea ce nu rezolva nimic și era inacceptabil din anumite considerațiuni”¹⁶. La rândul său, Mihail Fărcășanu subliniază necesitatea formării unui organism care să coordoneze activitatea românească și care să se bucure de un prestigiu moral perfect. Deși era de acord cu

¹² M.N.I.R., nr. inv., 307.077.

¹³ Raul Bossy, *Jurnal*, București, 2001, p. 354.

¹⁴ M.N.I.R., nr. inv. 307.079.

¹⁵ Grup format la 10-11 iulie 1946, din inițiativa lui Grigore Gafencu, pentru îndrumarea românilor din exil. Din el făceau parte: Alexandru Cretzianu, V.V. Tilea, N. Petrescu Comnen și George Răuță.

¹⁶ M.N.I.R., nr. inv. 307.082.

această idee, Regele nu dorea să se amestece în „chestiuni de persoane” și aștepta o soluție după ce ar fi călătorit în America.

O primă încercare a generalului Rădescu de a forma un exil unitar a fost la Paris în 1948, când a organizat un „Comitet al Românilor Liberi”. Astfel, ziarul „Patria”, apărut la München, publica un „Apel”, în 29 septembrie 1948, prin care se anunța constituirea Uniunii Democratice a Românilor Liberi. Din lipsă de fonduri, din cauza neînțelegerilor și datorită împrăștierii pribegilor români, această Uniune s-a destrămat. Apoi, însuși generalul, inițiatorul organismului a plecat în S.U.A.

După discuții prelungite, la 6 mai 1949, a luat ființă Comitetul Național Român (anunțat oficial la 10 mai același an), format din reprezentanți ai P.N.Ț., P.N.L. și P.S.D.I. Din comitet făceau parte: Cornel Bianu, fost parlamentar; Niculae Caranfil, fost Ministru al Aerului, Alexandru Cretzeanu, fost Ministru al României la Ankara; Mihail Fărcășanu, președintele Tineretului Liberal; Grigore Gafencu, fost Ministru de Externe; Grigore Niculescu-Buzești, fost Ministru de Externe; Augustin Popa, fost parlamentar; Constantin Vișoianu, fost Ministru de Externe; Iancu Zisu, membru în Partidul Socialist Independent¹⁷.

Comitetul Național Român, care îndeplinea funcția unui guvern românesc în exil, era subordonat Regelui și avea sediul la New-York. Din el făceau parte reprezentanți din principalele țări de rezidență ale diasporei românești. De asemenea, avea acordul tacit al administrației americane. Prin statutul adoptat la 3 iunie 1949, C.N.R. și-a propus: să reprezinte națiunea română și să-i apere interesele până în momentul eliberării; să desfășoare acțiuni care să ducă la restabilirea sistemului democratic din România; să coordoneze activitatea românilor din străinătate, în vederea îndeplinirii acestor țeluri.

Reprezentantul P.N.L. din acest Comitet, Mihail Fărcășanu, se stabilise între timp lângă New-York, împreună cu soția. Responsabilitatea lui în cadrul Comitetului era aceea de colaborare cu stațiile de radio pentru emisiunile în limba română, cu biserica română din exil și cu *National Committee for Free Europe*¹⁸.

Lupta pentru conducerea C.N.R. și problema „fondului elvețian”, care se afla transferat pe numele lui Alexandru Cretzianu și Constantin Vișoianu încă de la sfârșitul războiului, au cauzat grave neînțelegeri între generalul Rădescu și țărâniștii din Comitet, care îl doreau în funcția de președinte pe Vișoianu. La rândul său, generalul Rădescu dorea o remaniere și lărgire a Comitetului. Pe acest fond de criză apare, în 17 decembrie 1949, demisia lui Mihail Fărcășanu, anunțată direct Regelui printr-o scrisoare: „după constituirea Comitetului Național Român și în urma unor împrejurări determinante, Partidul Național Liberal și-a reluat libertatea de acțiune față de celelalte partide politice. Prin aceasta, Consiliul Partidelor Politice¹⁹ este dizolvat de drept”²⁰.

¹⁷ Ion Calafeteanu, *Politică și exil 1946-1950. Din istoria exilului românesc*, București, 2000, p. 188.

¹⁸ Florin Manolescu, *op.cit.*, p. 181.

¹⁹ Consiliul Partidelor Politice Democratice Române în Exil a luat ființă la Paris în 1948; din el făceau parte P.N.Ț., P.N.L., P.S.D.I., partide care au intrat apoi în C.N.R.

Deoarece lucrurile n-au intrat în normalitate, în toamna anului 1950, generalul Rădescu, Nicolae Caranfil, Mihail Fărcășanu și Grigore Gafencu demisionează din C.N.R. și se hotărăsc să înființeze o nouă organizație a exilului. Aceasta a apărut în 1951, la New-York, și se numea Liga Românilor Liberi (L.R.L.). Avea drept scop lupta pentru eliberarea patriei de sub jugul străin și tirania comunistă, pentru restabilirea unei Români independente, întregite, democratice și constituțional-monarhice. Activitatea Ligii se desfășura sub președinția generalului Nicolae Rădescu. La L.R.L. au mai aderat asociații ale diasporei din Europa și Australia, iar o listă cu 59 de personalități românești aflate în exil a fost trimisă la *National Committee for Free Europe*. Pe această listă figura și avocatul Mihail Fărcășanu, ca membru în Comitetul Executiv.

Dedicat în întregime cauzei României aflate sub ocupație sovietică, în calitate de director al Departamentului Român de la "Europa Liberă" (1950-1952), Mihail Fărcășanu îi îndemna pe români să creadă în ziua libertății, iar soția sa, Pia, devenise crainică la Radio Free Europe (prima emisiune pentru România fiind pe 14 iulie 1950).

Timp de trei ani confruntarea dintre L.R.L. și C.N.R.-Vișoianu (reorganizat în 1950 cu aprobarea Regelui) privind fondul aflat în administrarea lui Alexandru Cretzianu, capătă noi dimensiuni, mergând până la trimiterea în judecată a acestuia de către generalul Rădescu. În urma scandalului izbucnit, mulți și-au dat demisia din Ligă, nefiind de acord cu procesul.

La 16 mai 1953, grav bolnav, generalul Nicolae Rădescu a decedat, cu toate îngrijirile acordate de doctorul George Emil Palade. În testamentul său, generalul își exprima speranța că succesori săi la conducerea Ligii va fi ales cineva dintre prietenii săi: Grigore Gafencu, Mihail Fărcășanu – „un conducător, lider politic cu idei clare pentru viitor”, generalul Gheorghe Ion și Viorel V. Tillea²¹. Grigore Gafencu a refuzat să preia conducerea, pe motiv că nu era de acord cu intentarea procesului de la Berna împotriva lui Cretzianu. În aceste condiții, conducerea L.R.L. avea să fie asigurată de: Mihail Fărcășanu – președinte, generalul Ion Gheorghe, Barbu Niculescu, Vintilă V. Brătianu, Emil Ghilezan. În noua sa calitate, Fărcășanu are contacte nu numai cu Free Europe ci și cu deputați din Congresul S.U.A., cărora le reamintește în permanență de regimul comunist-sovietic din România. Mai mult, el cerea guvernului S.U.A. să retragă recunoșterea regimului de la București. De asemenea, din inițiativa sa, a fost întemeiată și „Asociația Ziariștilor Liberi din Străinătate”, el fiind și primul președinte al acestei organizații. În acei ani, familia Fărcășanu locuia într-un apartament la Dobbs-Ferry, o localitate aflată lângă New-York. Erau des vizitați de Louise Gunther, văduva fostului ministrului al S.U.A. în România (1937-1941)²².

Cu timpul, Mihail Fărcășanu a început să locuiască mai mult la Washington, folosind relațiile Louisei Gunther pentru inițiativele sale politice, iar Pia lucra ca secretară la New-York²³.

---

²⁰ Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*. Vol III, București, 2003, p. 85-86.

²¹ *Ibidem*, p. 218.

²² Florin Manolescu, *op.cit.* p. 310.

²³ Cornelia Pillat, *art.cit.*, p. 12-15.

La începutul anului 1955, Fărcășanu se afla în Europa pentru a purta discuții cu românii din München, Linz și Geneva. În 24 ianuarie, le vorbea refugiaților români din München, la sărbătoarea Unirii. Din scrisoarea trimisă în aceeași zi soției sale răzbat tristețea și disperarea sa în fața dezastrului națiunii române: „... Într-o sală de muzeu german, unde, pe estrada creștinată de câteva lumânări, o icoană și cădelniță cu tămâie, un bătrân preot român ne-a făcut slujba datoriei. Din disperarea mea, am încercat să le dau speranțe. Mulți sunt în mare lipsă și apăsați de o soartă străină, care treptat îi smulge din corpul românismului. Și totuși au fost foarte calzi, pe deasupra greutăților și a inevitabilelor neînțelegeri, mulți dintre ei mi-au arătat multă simpatie. M-au întrebat de tine, mi-au zis că te auzeau la Vocea Americii, că ar fi vrut să fi venit și tu cu mine printre ei. (...) Sunt oameni trecuți prin mari suferințe fizice și, fără îndoială, grele încercări ale sufletului, și totuși nu vor să cedeze sorții. I-am văzut cum, din nevoile și loviturile venite peste ei, nu s-au rupt din rădăcinile noastre. M-a mișcat mult acest lucru și mi-a turnat o picătură de nădejde în scrumul din mine. Zilele le îndur încă, sunt chemat într-o parte și alta, ascult doleanțele și intrigile născute din rătăcirea exilului, ca într-o halucinație care nu este a mea. Dar nopțile sunt mai nemiloase, căci gândurile mi se întorc toate înspre tine și te visez și te simt cu toată viața mea. Visez mereu că o răpă se desface între noi și mă deștept înfricoșat strigându-te...”²⁴.

Gândurile negre privind relația cu soția sa devin reale în cursul anului 1955, căci Pia Fărcășanu, care se simțea din ce în ce mai izolată, îi cere divorțul, spre disperarea lui, care era încă profund atașat de ea. El recunoaște într-o scrisoare trimisă la 5 martie, că „...lupta aceasta pentru țară, care m-a făcut să pierd, care m-a făcut în ultimii ani să trăiesc ca un nebun și ca un cerșetor pentru fire de nisip, crezute să ajute la clădirea libertății ei, și astfel te-ai rupt de mine (...) Am fost la Linz, care este jumătate austriac și jumătate sovietic, și am văzut Dunărea curgând spre România (...) Mă întrebam privind apa, care se duce spre ceilalți, ai noștri, de ce am plecat din țară, căci în închisori mi-ar fi rămas poate speranța care aici este strivită”²⁵.

După divorț, Pia se stabilește în Marea Britanie, unde se recăsătorește cu doctorul Anthony Edwards, pe care îl cunoscuse la Bari, în 1946. Cu toate acestea, între ea și Mihail Fărcășanu rămâne o frumoasă relație de prietenie, corespondența purtată între ei continuând până în 1987, anul morții lui. Pe acest fundal emoțional, pentru Fărcășanu, se suprapune „momentul Berna” când un grup de cinci tineri români fugiți din România au atacat în noaptea de 14 spre 15 februarie 1955 Legația R.P.R. din Berna. Cei cinci: Ovidiu Beldeanu, Stan Codrescu, Teodor Ciochină, Ioan Chirilă și Dumitru Ochiu, doreau să protesteze astfel față de sovietizarea României. Din cauza panicii create, șoferul Legației, Aurel Șețu, care lucra, se pare, ca agent al serviciilor de informații sovietice, este împușcat de Stan Codrescu. Întâmplător, Mihail Fărcășanu și Barbu Niculescu, secretarul general al

²⁴ M.N.I.R., nr. inv. 307.088.

²⁵ Cornelia Pillat, *art. cit.*, p. 12-15.

Ligii Românilor Liberi, se aflau în Elveția. Ei au fost reținuți și interogați de autoritățile elvețiene la Geneva și apoi eliberați²⁶.

Din acel moment, fruntașii Ligii au inițiat conferințe și declarații de presă de mare răsunet în Franța, Spania, Italia și Marea Britanie, cu scopul de a lămuri opinia publică asupra sensului actului de la Berna. De la posturile de radio din Madrid și Roma, Mihail Fărcășanu s-a adresat în martie 1955 poporului român, explicând fapta „grupului Beldeanu” și munca exilului românesc în vederea eliberării României de ocupația sovietică. De asemenea, presa spaniolă și italiană s-au preocupat pe larg de evenimentele de la Berna și au publicat declarațiile Ligii. Un articol din ziarul „Il Tempo”, din 17 martie 1955, cuprinzând un interviu luat lui Fărcășanu, se referea și la documentele descoperite în timpul atacului, care demonstau o legătură directă a Legației R.P.R. cu spionajul sovietic²⁷.

Din păcate, toate aceste solidarizări cu „grupul Beldeanu” au avut și un efect negativ asupra lui Mihail Fărcășanu, căci el este în continuare bănuț de complicitate. De aceea, la sfârșitul lunii martie, când s-a întors în Elveția, spre a se interesa de românii închiși la Thorberg, a fost arestat de autoritățile federale. Această arestare îl împiedică să se întâlnească la Dobbs-Ferry cu Pia, căreia dorea să-i vorbească despre dragostea imensă ce-o avea pentru ea. Cum întâlnirea a fost ratată, îi trimite pe 29 martie o scrisoare emoționantă: „te rugam în telegrama, pe care poate nici până acum n-ai primit-o, să mă aștepti puține zile la Dobbs-Ferry, căci speram să pot veni imediat ca să-ți vorbesc. Am fost însă arestat de poliția federală și acum sunt ținut la Berna, pentru că există bănuțala că aș fi participat la organizarea atacului de la legația comunistă. Ancheta, pe care Ministerul Public elvețian o face asupra făptașilor, a fost extinsă și asupra mea. Mi s-a făcut percheziție și acum sunt de o săptămână sub stare de arest cu cauciune, la dispoziția autorităților elvețiene. Din această cauză, nu am putut pleca de îndată să te întâlnesc în locul unde am trăit împreună (...). Arestarea asta trecătoare de la Berna nu poate fi încă un blestem și o pedeapsă, căci am dorit să fug la tine, dar m-au împiedicat și m-au ținut aici. Nu mă părăsi, dragoste, în timp ce sunt legat aici, te rog în fața lui Dumnezeu, așteaptă-mă căci trebuie să mă auzi”²⁸. În urma anchetei judecătorești de instrucție, Mihail Fărcășanu a fost pus în libertate.

Datorită acțiunii de informare și solidarizare dusă de L.R.L. din Statele Unite și în Congresul American, s-a format un Comitet pentru sprijinirea tinerilor anticomuniști implicați în atacul de la Berna. Comitetul era format din patru deputați democrați și patru republicani, iar Fărcășanu a fost ales secretar²⁹. În cursul verii anului 1955, Comitetul făcea o „Declarație” prin care actul de la Berna era prezentat în semnificația lui simbolică, drept un moment dramatic al frământării popoarelor subjugate în aspirația lor către libertate. El era pus în rândul actelor

---

²⁶ Aurel Sergiu Marinescu, *op.cit.*, vol. II, p. 338.

²⁷ *La spionaggio russo battuto dai liberi romeni* în „Il Tempo”, an 12, număr. 76, M.N.I.R. nr. inv. 307.116.

²⁸ M.N.I.R., nr. inv. 307.094.

²⁹ Aurel Sergiu Marinescu, *op.cit.*, vol II, p. 339.

faimoase de rezistență și considerat ca faptul cel mai de seamă, în această ordine, după revolta din Berlinul de Est, din 1953³⁰.

Cu ajutorul celor mai buni avocați ai timpului, plătiți de Ligă dar și de Iosif Constantin Drăgan și de Ion Rațiu, inculpații au scăpat cu pedepse formale primite de la justiția elvețiană. Doar Ovidiu Beldeanu, bănuit de regimul comunist român că era agent american, a fost atras în Berlinul sovietic, răpit și dus în România (în februarie 1960, Beldeanu era executat la Jilava, pentru „crimă de trădare a patriei”).

În anul 1956, îl găsim pe Fărcășanu la Washington, recăsătorit cu Louise Gunther care l-a ajutat să-și suporte tristețea și decepția determinate atât de divorțul cu Pia, cât și de atitudinea puterilor occidentale față de țările din Europa de Est. Evenimentele din Polonia și revoluția din Ungaria, din octombrie-noiembrie 1956, au prilejuit expunerea punctului de vedere al Ligii Românilor Liberi referitor la situația României. Astfel, fiind invitat la Washington de către *House Committee on Un-American Activities*, Mihail Fărcășanu a abordat în alocuțiunea sa probleme legate de situația internațională a României, de consecințele inacțiunii occidentale etc.³¹. De asemenea, printr-un memoriu depus la Departamentul de Stat, se cerea chiar ruperea negocierilor între Statele Unite și guvernul de la București. Eforturile depuse de L.R.L., pentru ca suferințele și nedreptatea ce s-au impus României să fie cât mai des auzite de opinia publică și forurile conducătoare ale Marilor Puteri, vor continua și în anii următori.

La noile alegeri pentru conducerea Ligii (octombrie 1958) s-a hotărât ca, pentru următorii trei ani conducerea să fie asigurată de: Mihail Fărcășanu – președinte, generalul Ion Gheorghe, George Răut și Stan Ionescu – vicepreședinți. Liga Românilor Liberi a avut două publicații: „Românul”- ziar lunar care a apărut în 1950, și „Freedom or War”, editate sub coordonarea lui M. Fărcășanu. Au existat și alte publicații ale Asociațiilor românilor liberi din diferite țări, prin care românii din exil și opinia publică, în general, erau ținute la curent cu intervențiile făcute de L.R.L. în favoarea României.

O acțiune importantă, la care au participat reprezentanții țărilor anticomuniste și membri ai Congresului American, organizată de L.R.L., a fost aniversarea centenarului Unirii românilor, 1859-1959, la Washington. Cu acest prilej, Mihail Fărcășanu a arătat că „problema vitală pentru puterile ce vor să apere libertatea stă, nu în amăgitoarele târguieli și negustorii cu comunismul, ci în fixarea ca obiectiv politic sincer și hotărât al guvernelor lor a restaurării condițiilor fundamentale pentru asigurarea păcii și securității”³².

În 1959, acțiunea L.R.L. s-a concentrat în mod special asupra denunțării și criticării politicii de „coexistență” a occidentului cu comunismul. Din corespondența avută cu fosta soție, rezultă că M. Fărcășanu este în continuare

³⁰ *Ibidem*, p. 340.

³¹ *Ibidem*, vol III, p. 274

³² *Ibidem*, p. 278.

nemulțumit de faptul că „America și Europa de Vest îi cultivă la maximum pe comuniști, fără nici o rușine” (5 ianuarie 1965)³³.

Cu trecerea anilor, exilul românilor s-a schimbat, ceva din clocotul inițial s-a atenuat, iar decesul celei de-a doua soții, survenit în 1974, l-a afectat profund pe Fărcășanu. Nemaissuportând neputința emigrației românești de a activa unitar și „lipsa de ecou occidental față de suferințele poporului român, s-a retras curând într-o viață intelectuală, destul de puțin înclinată spre politică...”³⁴. În 1979, Nicu Fărcășanu îl vizita pe fratele său în S.U.A. El surprinde exact starea în care se afla Mihail, într-o scrisoare trimisă Piei Edwards, în 17 august 1979. Îl găsește „mai închis în el decât înainte, poate că își căuta uitarea unei vieți neîmplinite pe măsura elanurilor avute, poate că apare indiferent și apatic la tot ce-l înconjoară, însă eu știu câtă sensibilitate și câtă generozitate ascund aceste aparențe. Și apoi, atâtea decepții și atâtea suferințe morale, care l-au prăbușit. Ce i-a rămas lui dintr-o viață de visuri și idealuri, pentru care a luptat și sacrificat totul?”³⁵.

În ultimii ani ai vieții, șubrezit de boală (Parkinson), nemaiputând să cânte la vioară, stătea lângă radio și asculta știrile sau muzică simfonică. De multe ori, se întâlnea la cafeneaua din cartierul George Town din Washington cu vechiul său adversar, Constantin Vișoianu³⁶.

„Apărătorul cauzelor pierdute”, cum el însuși se caracteriza, s-a stins din viață la 14 iulie 1987... *De multă vreme frunzele nu mai erau aceleași!*

TEMOIGMAGES INEDITS CONCERNANT L'EXILE DE MICHEL FĂRCĂȘANO

- Résumé -

Michel Fărcășano (1907-1987) a été une personnalité bien connue pour l'exile roumain de l'époque antérieure a celle de Ceaușesco. En Roumanie il a été avocat, publiciste, écrivain et président de la Jeunesse National Libérale (1937-1946). Ces articles et ses travaux comme par exemple: “La Monarchie sociale” (1940), le roman “Les feuilles ne sont plus les mêmes” (édité en 1946 sous le pseudonyme Mihail Villara, prix des Editions La Culture Nationale) ou le tome “Lettres envers la jeunesse roumaine” (interdit en 1946 peu après son apparition) annonçaient un écrivain d'une grande vocation. Mais son œuvre a été interrompu brutalement et condamné à l'oubli comme suite de son activité politique.

---

³³ M.N.I.R. nr. inv. 307.099.

³⁴ Florin Manolescu, *op.cit.*, p. 310.

³⁵ M.N.I.R. nr. inv. 307.101.

³⁶ Mihail Villara, *op.cit.*, p.v.

En novembre 1945 il a été l'un des principaux organisateurs des manifestations anticomunistes de Bucarest. Cherché par la police, il quitte le pays en clandestinité avec son épouse, Pia Pillat (la fille de l'écrivain Ion Pillat) et Vintilă Brătiano avec un avion militaire de Caransebeș, ayant comme pilot Mathieu Ghica-Cantacuzène. Atteint par l'artillerie antiaérienne et poursuivi par des avions de chasse au-dessus de la ville de Nis, l'avion des réfugiés atterrisse forcé sur un aérodrome de Bari (Italie). Il s'établi à Rome, en suite à Paris et New York (1948).

En exil il a été: membre du Comité National Roumain (1949-1950) qui avait comme président le général Nicolas Radesco, directeur du département roumain de Free Europe (jusqu'en 1951). La lutte pour la conduite du CNR et le problème du "fond suisse" ont provoqué des graves disputes entre Radesco et une partie des membres du comité. Comme suite Fărcășano, Grégoire Gafenco et le général Radesco démissionnent et constitue en 1951 une nouvelle organisation de l'exile – La Ligue des Roumains Libres.

Après le décès du général Radesco, en 1953, Michel Fărcășano devient président de la L.R.L. (1953-1960). C'est l'époque quand il a une intense activité de présentation a l'opinion publique internationale le régime d'occupation soviétique en Roumanie. Entre temps a lieu un événement malheureux dans son existence – la séparation de la Pia Pillat, de quelle il se sentait encore lié par son cœur. Il s'établi à Washington où il refait sa vie en se mariant avec Louise Gunther, la veuve du dernier ministre des Etats Unis en Roumanie (1937-1941).

Après 1960 Michel Fărcășano, mécontent de l'écho occidental en ce qui concerne les souffrances des roumains et des disputes de l'exile roumain, se retire de la vie politique.

Il meurt dans sa demeure de Washington le 14 juillet 1987.

Des détails inédits concernant la vie et le monde de l'exile, dans les quelles a actionné l'homme et le politicien Michel Fărcășano, nous sont offert par sa correspondance des années 1947 – 1965 avec Pia Pillat, récemment acquise par le Musée National d'Histoire de la Roumanie.